

Armuleivasööja

teatri peatoetaja

152. hooaeg

Armuleivasööja

IVAN TURGENEVI DRAAMA KAHES OSAS

TEKSTIVERSIOONI AUTOR MIKE POULTON

TÕLKIJA KALLE HEIN

LAVASTAJA ROBERT ANNUS

STSENOGRAAF LIINA TEPAND

KOSTÜÜMIKUNSTNIK GERLY TINN

MUUSIKALISE KUJUNDUSE AUTOR ARDO RAN VARRES

VALGUSKUNSTNIK MARGUS VAIGUR (ENDLA TEATER)

INSPITSIENT ANU LAANESAAR

Autoriõigusi vahendas Eesti Teatri Agentuur

ESIETENDUS VANEMUISE VÄIKESES MAJAS 9. APRILLIL 2022

Foto proovist

Osades

Vassili Kuzovkin, aadlik **AIVAR TOMMINGAS**

Pavel Nikolajevitš Jeletski, kolleegiuminõunik **REIMO SAGOR**

Olga Petrovna Jeletskaja, tema naine **LENA BARBARA LUHSE**

Flegont Aleksandrovitš Tropatšov, Jeletskite naaber **MARGUS JAANOVITS**

Karpatšov, teine naaber **JAANUS TEPOMEES**

Ivan Kuzmitš Ivanov, samuti naaber **RIHO KÜTSAR**

Nartsiss Konstantinovitš Trembinski, Jeletskite ülemteener **JÜRI LUMISTE**

Praskovja Ivanovna, pesulaohoidja **KÜLLIKI SALDRE**

Pjotr, teener **MARTIN TIKK** (külalisena)

Toatüdrukud **SAARA KALJUJÄRV, ANETTE PÄRN** (külalistena)

Muusikud **ILJA ŠARAPOV** või **ADAM JEFFREY**

Külaorkester **TANEL PÄRN, JÜRI URBEL**

Trupp tänab abi eest Tanel Tamme, Urmas Himmat, Sakarias Jaan Leppikut ja
Tartu ülikooli vene kirjanduse õppetooli lektorit Lea Pildi

Ivan Turgenev

Vene keel

Kahtluste päevil, ängistavate mõtete päevil minu
kodumaa saatusest, oled veel vaid sina mu tugi ja turv,
oo, suur, võimas, õiglane ja vaba vene keel! Kui poleks
sind, mis takistaks mind ahastusse sattumast, nähes
kõike seda, mis toimub kodumaal? Aga tahaks uskuda,
et niisugune keel on siiski antud suurele rahvale.

1882

Tõlkinud Ants Paikre

Ivan Turgenev

... sündis 9. novembril 1818 Kesk-Venemaal Orjoli linnas, tulevase kirjaniku esimesed eluaastad möödusid Spasskoe-Lutvino suurmõisas. Tema vanemad olid aadlikud. Sõjaväelasest isa kõrval domineeris peres autoritaarne, oma pärisorjadest teenijate ja laste suhtes julm naispool, keda Turgenev kasutas hiljem prototüübina mitmes oma jutustuses. Ema Varvara nõudmisel oli koduseks keeleks prantsuse keel, ka laste koduõpetajad olid saksa ja prantsuse päritolu. Turgenevi vanemate abielu oli sõlmitud majanduslikel eesmärkidel, sest ema kaasavara päästis mõisa oksjoni alt.

1827 kolis perekond Moskvasse, eesmärgiga anda oma lastele parem haridus. Esialgu toimus see erapansionites, kus pandi suurt rõhku võõrkeelte õpetamisele. Seega valdas Turgenev juba varases nooruses prantsuse, saksa ja inglise keelt, millele hiljem lisandusid ladina ja vana-kreeka keel.

1833 14-aastasena astumine Moskva ülikooli keeleteaduskonda.

1834–1838 õpingud Peterburi ülikooli filoloogiateaduskonnas. Kirjandusliku loomingu algus, aastal 1834 ilmusid trükis kaks Turgenevi luuletust.

1838–1841 õpingud Berliini ülikoolis, reisid Šveitsis, Itaalias, Saksamaal.

1842 naasmine Venemaale, filosoofiamagistri kraad Peterburi ülikoolist, ametnikutöö Venemaa siseministeeriumis.

1843 tutvumine vene mõjukaima kirjanduskriitiku Vissarion Belinskiga, kelle mõjul Turgenev kirjutas rea luuletusi, poeeme ja jutustusi. Eraelulises mõttes on oluline ka tutvumine lauljanna Pauline de Viardot'ga. See kummalisevõitu suhe (Turgenev elas pikemat aega Pauline de Viardot' ja tema abikaasaga ühe katuse all) jäi kestma aastakümneteks. Turgenev ise ei abiellunud kunagi, kuid ta kandis hoolt oma tütre Pelageja eest, kelle emaks oli kirjaniku kodumõisas töötanud pärisorjast pesuõmbleja.

1847–1850 ning ka hiljem elas Turgenev erinevates Lääne-Euroopa riikides, külastades mõnikord ka sünnimaad.

1847 ilmusid ajakirjas Sovremennik esimesed peatükid jutustustetsüklist „Küti kirjad“, mis äratasid suurt tähelepanu seoses pärisorjade uudse, st inimliku kujutamisega.

1848 pöördumine näitekirjandusse, esimeste näidenditena valmisid „Kust õhuke, sealt käriseb“ ning „Armuleivasööja“.

1850 valmis Turgenevi kuulsaim näidend „Kuu aega maal“.

1852 ilmus tervikuna teos „Küti kirjad“. Gogoli surma puhul avaldas Turgenev nekroloogi, mille tagajärjel pagendati kirjanik oma radikaalsete vaadete tõttu kaheks aastaks kodumõisasse. Pagendusaastail valmis üks Turgenevi tuntumaid teoseid, jutustus „Mumuu“.

1856–1862 kõige viljakam loominguline periood. Valmisid romaanid „Rudin“ (1856), „Aadlipesa“ (1859), „Eelõhtul“ (1860) ning „Isad ja pojad“ (1862), „Suits“ (1867), „Uudismaa“ (1877).

1862 kolimine lõplikult välismaale, elades algul Baden-Badenis, hiljem Pariisis ja Pariisi lähedal asuvas Bougivalis. Ta suhtles paljude tuntud euroopa kirjanikega (Flaubert, Dickens, Hugo, Maupassant, Zola jt), tõlkis mitmeid vene kirjanduse teoseid saksa ja prantsuse keelde. Turgenevist oli saanud kõige loetavam vene kirjanik Euroopas. Elu viimasel perioodil avastas veel ühe uue žanri, filosoofilise proosaluule.

1879 anti Turgenevile Oxfordi ülikooli audoktori nimetus.

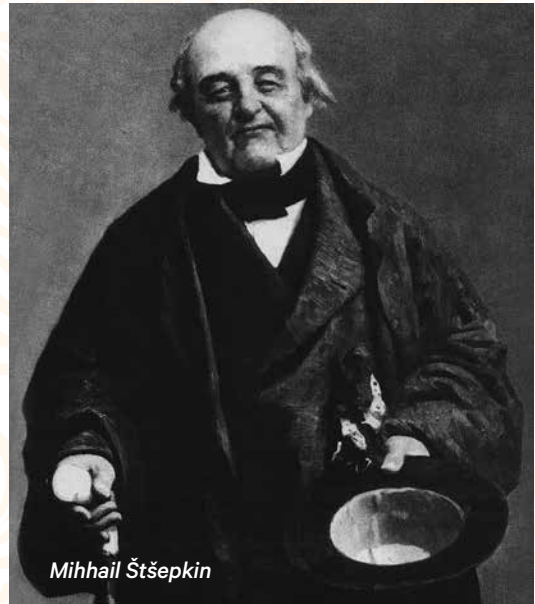
1883 3. septembril surm Bougivalis, vastavalt kirjaniku soovile on ta maetud Peterburi Volkovo kalmistule.

Ivan Turgenevi näidend „Armuleivasööja“

Näidend valmis 1848. aastal Pariisis, peategelase Kuzovkini roll oli mõeldud kuulsa vene näitleja Mihhail Štšepkini (elas aastatel 1788–1863, aastal 1932 anti tema nimi tänini Moskvas tegutsevale kõrgemale teatrikoolile) tuluõhtuks. Tegu oli omaaegses teatrielus levinud nähtusega, mille puhul etenduse sissetulek läks mõnele publiku poolt armastatud näitlejale. Teada on, et Mihhail Štšepkin oli näidendist vaimustatud ja puhkes seda esimest korda lugedes korduvalt nutma. Ometi ei sujunud näidendi lavale jõudmine libedalt, sest Venemaa keiser Nikolai I režiimi all tegutsev tsensuur ei andnud näidendile esitamisluba, põhjuseks aadliseisuse naeruvääristamine ja solvamine.

Turgenev ja tema lähemad sõbrad oli otsusest sügavalt häiritud ja püüdsid oma sidemeid kasutades korduvalt saavutada selle ümbervaatamist, kuid siiski kulus näidendi valmimisest kuni selle lavalejõudmiseni tervelt neliteist aastat. Selle aja jooksul tegi autor tekstis mitmeid muudatusi ja parandusi, näidend ilmus küll pealkirja all „Võõras leib“ 1857. aastal ajakirjas Sovremennik, kuid trükkiluba ei tähendanud veel lavastamisluba. Kuzovkini rolli teksti pähe õppinud Mihhail Štšepkin üritas korraldada „Armuleivasööja“ etendamist oma kodus, kuid see plaan ei saanud teoks. Esmalavastus toimus alles 1862. aastal Moskva Suures Teatris, peaosas 74-aastane ja juba üsna haige Štšepkin, kes järgmisel aastal ka suri. Esmalavastusele järgnes vaid nädal hiljem järgmine lavastus Peterburi Aleksandri teatris. Kumbki lavastus ei äratanud Turgenevi suureks pettumuseks erilist tähelepanu ega jäänud pikemaks ajaks mängukavasse.

Omaaegsed kriitikud hindasid kõrgelt näidendi meisterlikult loodud karaktereid ja pinevat sündmustikku, aga ka täpselt tabatud olude kirjeldusi. 19. sajandi Vene mõisates oli levinud tava, et vaesunud, omasteta jäänud eakamad kauged sugulased võeti „armuleivasööjatena“ elama oma katuse alla, kus neist pahatihti said pererahva ja külaliste lõbustajad. Näidendi peategelases Kuzovkinis leiti ühisjooni toonases vene kirjanduses nii levinud „väikese inimese“ teemaga,

Mihhail Štšepkin

mille üks tuntumaid näiteid on Nikolai Gogoli „Sineli“ (1842) peategelane, väikeametnik Akaki Akakijevitš Bašmatškin. Teada on, et Gogol ei olnud „Armuleivasööjast“ kuigi kõrgel arvamisel, eeskätt ärritas teda teose eetiline hoiak, mis jättis Kuzovkini alandajad lõpus ilma karistusest.

Toonastes vaatajates aga tekitas segadust asjaolu, et näidendi sündmustik ei vastanud tollal lavasid valitsenud melodraama reeglistikule, seda eriti lõpplahenduse osas. Sel põhjusel esitati seda näidendit veel 20. sajandi alguses paljudes Vene teatrites poolikult, st ilma viimase vaatusest. Eelmise sajandi lõpul jällegi kasutati mitmes teatris varianti, milles Kuzovkin rebib finaalis alandava lepingu tükkideks.

Võistlemata oma lavastuste arvult küll näidendiga „Kuu aega maal“, kuulub Turgenevi „Armuleivasööja“ nüüdseks kindlalt vene draamaklassika mängituimate teoste hulka, mille kallal on jõudu proovinud mitmed kuulsad lavastajad (teiste hulgas ka näiteks Vladimir Nemirovitš-Dantšenko 1912. aastal Kunstiteatris) ning mille rollides on saanud hiilata mitmete põlvkondade lavakuulsused. Huvitava kombel on vene teatritraditsioonis esitanud Kuzovkini rolli eelkõige koomilise ampluaaga näitlejad. Ilmselt mängib siin osalt kaasa ka asjaolu, et Turgenev ise nimetas „Armuleivasööja“ komöödiaks. Analoogne segadus on aastaid saatnud Tšehhovi ilmselgelt pigem traagilise alatooniga, kuid samuti komöödiaks nimetatud näidendeid „Kajakas“ (1896) ja „Kirsiaed“ (1904). Vene kirjandusteadlased on siin näinud Aleksandr Gribojedovi poolt samuti komöödiaks nimetatud näidendi „Häda mõistuse pärast“ (1823) mõjusid, mis nihutas „komöödia“ justkui teatavaks (ka traagilisi sündmusi kajastava) draamateose „vahežanriks“ tragöödia, melodraama ja vodevilli kõrval. Komöödia mõiste avaramale tõlgendusväljale osutavad muuhulgas veel mitmed teisedki maailmaklassika suurteosed, näiteks Dante Aligheri poeem „Jumalik komöödia“ või Honoré de Balzac romaani-tsükkel „Inimlik komöödia“.

Turgenevi näidendid on ilmselgelt mõjutanud mõnevõrra hiljem, 20. sajandi künnisel lavale jõudnud Tšehhovi dramaturgiat. Ka „Armuleivasööja“ puhul võib leida selgeid paralleele isegi mitme Tšehhovi näidendiga. Näiteks on Kuzovkini vaieldamatu sugulashing „Onu Vanjas“ (1899) samalaadse armualusena mõisas elav vaesunud mõisnik Telegin. Samuti võib „Armuleivasööjat“ vaadelda mõttelise järjena „Kirsiaiale“, mis teatavasti lõpeb pererahva lahkumisega mõisast ning vana teenri Firsi majja unustamisega – eks ole ju „Armuleivasööja“ Kuzovkingi justkui eelmise peremehe ajal mõisasse unustatud.

„Armuleivasööja“ esimene lavastus väljaspool Venemaad oli juba 1890. aastal Pariisis, omaaegse teatriavangardisti André Antoine'i lavastuses.

Selle näidendi põhjal on tehtud ka mitu ekraniseeringut. Itaalia helilooja Cesare Dall'Olio (1849–1906) on kirjutanud näidendi põhjal ooperi, mis aga tänaseni pole lavastamist leidnud.

Eestis on „Armuleivasööja“ olnud laval kahel korral, mõlemad lavastused nägid rambivalgust Vanemuises. 1915. aastal oli lavastajaks Ants Simm, Kuzovkini ja Olga rollides olid Leopold Hansen ja Olly Teetsov, 1958. aastal oli lavastajaks Karl Ader, keskeid osi mängisid Helend Peep ja Velda Otsus.

Sven Karja

Kuzovkin – Helend Peep,
„Armuleivasööja“, 1958

Olga – Velda Otsus,
„Armuleivasööja“, 1958

Võimas mõju, mis oli sõnal käitumisele ning märkidel igapäevasele elule, avaldus isäranis eredalt argielu neis tahkudes, mida nende loomuse tõttu kõige vähem ühiskondlikena teadvustati.

Üks niisuguseid sfääre oli puhkus. /---/

Tingituna elu rangest reguleeritusest seltskondlike viisakusnormidega ning teenistusastmete, seisusliku või bürokraatliku hierarhiaga, hakkab 19. sajandi vene aadlikule – ja sajandi teisel poolel ka ametnikule – puhkus seostuma pöördumisega teatrikulisside või mustlaslaagri maailma poole. Kaupmeeskonna miljöös vastandus igapäevase argielu rängele „kombekusele“ mõõdutundetu pummelung. Kohustus vahetada sotsiaalset maski ilmes muuseas ka järgmises. Kui igapäevaelus kuulus antud kollektiivi liige heidutatute ja alandatute hulka, siis pidu pannes pidi ta käituma nagu see, kes ei karda kuraditki. Ja vastupidi, kõrge autoriteediga isikul tuli selles äraspidises ilmas mõnikord mängida alandatu rolli.

Juri Lotman, „Vestlusi vene kultuurist“, 2006, tõlkinud Kajar Pruul

Mike Poulton

Kaasaegne briti dramaturg ja tõlkija, kes on tunnustust võitnud eelkõige oma klassikaliste näidendite ja romaanide dramatiseeringute ning uute tekstiversioonide autorina.

Tema dramaturgikarjäär sai hoo sisse 1995. aastal, kui publiku ette jõudsid tema uustöötlused Anton Tšehhovi „Onu Vanjast“ ning Turgenevi „Armuleivasööjast“. Viimane esietendus Chichesteri festivaliteatris, peasa mängis esialgu Derek Jakobi, hiljem Alan Bates. Aastal 2002 jõudis sama versioon ka Broadwayle ning tõi Poultonile Tony auhinna nominatsiooni.

Poultoni maailmaklassika adaptatsioonide arv küünib tänaseks umbes kolmekümne teoseni, neid on mängitud Royal Shakespeare Company, Broadway ja West Endi kuulsates teatrites. Meile tuntud näidenditest on Poulton teinud uusversioonid näiteks Tšehhovi „Kolmest õest“, „Kirsiaias“ ja „Kajakast“, Ibseni „Hedda Gablerist“ ja „Kummitustest“, Strindbergi „Surmatantsust“, Schilleri „Maria Stuartist“, „Don Carlosest“ ning „Salakavalusest ja armastusest“.

Poultoni versioon „Armuleivasööjast“ jõudis uuesti publiku ette 2013. aastal Old Vic teatris Londonis, lavastajaks Lucy Bailey, peaosas Iain Glen.

Ivan Turgenev

Tee armastuseni

Kõik tunded võivad viia armastuseni, kireni, kõik:
vihkamine, kaastunne, ükskõiksus, austus, sõprus,
hirm – isegi põlgus.

Jah, kõik tunded... välja arvatud üks: tänulikkus.
Tänulikkus on võlg: iga aus inimene maksab oma võlad...
aga armastus ei ole raha.

1881

Tõlkinud Ants Paikre

Teatrijuht Kristiina Alliksaar

Draamajuht Tiit Palu

Muusikajuht Risto Joost

Balletijuht Mare Tommingas

Lavastusala Karis Hindriksoo-Pitsi, Maiken Nõmmoja

Lavameistrid Rello Lääts, Kaupo Jalas, Taivo Pöder, Tanel Pärn, Urmas Poom, Jüri Urbel

Dekoratsiooniala Marika Raudam, Innari Toome, Ain Austa, Andres Lindok, Katrin Pahk,
Leenamari Pirn, Helen Elbrecht, Terje Kiho, Armin Luik, Aleksandr Karzubov,
Indrek Ots, Mart Raja, Karmo Kiivit, Janek Uuna, Mait Sarap

Rekvisiidiala Liina Martoja, Kärt Paasik, Angelika Aun,
Mirka Porrassalmi, Annaleena Adamson, Kaie Uustal

Kostüümiala Liisi Ess, Ivika Jõesaar, Irina Medvedeva,
Ruth Rehme-Rähni, Külli Kukk, Edith Ütt, Ljubov Guzun, Ivi Vels,
Heli Kruuse, Luule Luht, Tia Nuka, Kaire Arujõe, Valentina Kalvik,
Inkeri Orasmaa, Daisy Tiikoja, Elli Nöps, Marit Reinmets, Olga Vilgats,
Natalja Malinen, Juta Reben, Toomas Vihermäe, Anneli Vassar,
Egle Remm, Anneli Arro, Ljudmila Nikolajeva

Riietusala Raina Varep, Kai Vahter, Kaidi Mikk

Jumestusala Kelly Treier, Anneliis Punnar, Madli Uibukant

Valgusala Andres Sarv, Imbi Mälk, Raul Telliskivi, Taivo Pöder

Heli- ja videoala Andres Tirmaste, Toivo Tenno

Kavalehe koostanud Sven Karja, **kujundanud** Katrin Kelpman

Kavalehe esikaane fotograaf Maris Savik, **proovifoto teinud** Heli Anni

Emakeelne kultuur on hindamatu väärtus.

30. detsembril 2006 asutasime Vanemuise Fondi,
et hoida ja toetada Eesti teatrikunsti.
Lubame hea seista fondi käekäigu eest

Olga Aasav, Kalev Kase, Mart Avarmaa, Tartu linn

Vanemuise Fond on loodud teatri töötajate erialase arengu ja koolituse toetuseks. Fondi on võimalik teha annetusi:

SA Tartu Kultuurkapital / Swedbank IBAN: EE092200221011379347, SWIFT: HABAEEX /

SEB Pank IBAN: EE251010102052050006, SWIFT: EEUHEEX

Märksõna: VANEMUISE FOND

Suur aitäh teile Vanemuise fondi poolt:

Olga Aasav, Andrus Ansip, Mart Avarmaa, Alar Kroodo,
Kalev Kase, Mati Kermas, Eero Timmermann,
Tartu linn, Vanemuise advendikontserdil annetajad

Teatri peatoetaja

Aasta toetaja

Koostööpartner

Suvekontserdi peatoetaja

Ametlik hotellipartner

KULTUURIMINISTEERIUM

ARMULEIB
JÕUAB LAUALE
TÜÜMIANIST

Tüümián
• SAIAPALEE •

RÕÕM ELAMUSTEST

TALLINKIL ON SUUR RÕÕM OLLA
TEATER VANEMUINE SUURTOETAJA

MARTELL
COGNAC
FONDÉE EN 1715

TÄHELEPANU! TEGEMIST ON ALKOHOLIGA.
ALKOHOL VÕIB KAHJUSTADA TEIE TERVIST.

vanemuine.ee